

K. Klaassens

**MELKVEEHOUDERIJ OP AKKERBOUWBEDRIJVEN
IN HET OLDAMBT EN NOORD-GRONINGEN**

**Resultaten van een aantal studiebedrijven
over de periode 1 mei 1966-1971**

Interne Nota No. 178

Oktober 1972

Niet voor publikatie - nadruk verboden

INHOUD

		Blz.
INLEIDING		5
HOOFDSTUK I	DE BEDRIJFSUITKOMSTEN VAN LEI- AKKERBOUWBEDRIJVEN IN HET OLDAMBT EN NOORD-GRONINGEN, VERGELEKEN MET DIE IN ANDERE LANDBOUWGEBIEDEN	6
HOOFDSTUK II	RESULTATEN VAN STUDIEBEDRIJVEN DIE GEKOZEN HEBBEN VOOR EEN GEMENGDE BEDRIJFSOPZET (Akkerbouw-rundveehouderij)	12
	§ 1. Algemene opmerkingen	12
	§ 2. Verkaveling en grondgebruik	12
	§ 3. Arbeidsbezetting en arbeids- organisatie	14
	§ 4. Bedrijfsgebouwen	16
	§ 5. Opbrengsten akkerbouwgewassen	16
	§ 6. Resultaten rundveehouderij	20
	§ 7. Gemiddelde bedrijfsresultaten van de studiebedrijven	26
	§ 8. De resultaten per studiebedrijf	31
SAMENVATTING		38

INLEIDING

De middelgrote akkerbouwbedrijven in het Noordoostelijk deel van Groningen die als gevolg van de beperkte mogelijkheden van de grond zijn aangewezen op een extensief bouwplan (overwegend granen), verkeren in een moeilijke positie. De granen leveren per ha slechts een laag saldo op van opbrengsten minus directe kosten en de mogelijkheden voor het telen van gewassen met een hoger saldo zijn zeer beperkt en soms in het geheel niet aanwezig. Dit alles maakt het moeilijk om binnen het kader van de akkerbouw, via verhoging van de geldopbrengsten per ha de bedrijfsresultaten te verbeteren of zelfs maar op peil te houden.

De kostenstijgingen moeten dus op een andere wijze worden opgevangen. Eén van de mogelijkheden daartoe is gelegen in een verdergaande mechanisatie met een zo doelmatig mogelijk gebruik van de beschikbare machinecapaciteit en vergroting van de oppervlakte per vaste arbeidskracht. In de praktijk betekent dit vergroting van de bedrijfsoppervlakte, of verdere uitbreiding van de onderlinge samenwerking, of zelfs fusies van 2 of meer bedrijven. In deze richting zijn er in het gebied thans belangrijke ontwikkelingen aan de gang.

Een alternatief, dat mogelijk ook zou kunnen leiden tot verbetering van de bedrijfsuitkomsten bestaat in de introductie van de rundveehouderij op de bestaande akkerbouwbedrijven. Daarbij dienen zich weer twee mogelijkheden aan. Men kan volledig overschakelen op de rundveehouderij en dus het gehele bedrijf in grasland en voedergewassen leggen, maar men kan ook kiezen voor een gemengde bedrijfsopzet (deels akkerbouw - deels rundveehouderij).

In dit verslag zijn de resultaten opgenomen van een aantal bedrijven die gekozen hebben voor de laatstgenoemde mogelijkheid, nl. de gemengde bedrijfsopzet. Het betreffen gegevens van 7 studiebedrijven in het Oldambt en Noord-Groningen, waarvan na overleg tussen het toenmalige PAW en de Voorlichtingsdienst een bedrijfseconomische boekhouding werd bijgehouden. Het doel was inzicht te verkrijgen en ervaringen op te doen over deze bedrijfsopzet in deze gebieden.

Van alle 7 bedrijven zijn over een 3-jarige periode (1 mei 1968 - 1 mei 1971) volledige gegevens beschikbaar; van 5 van deze bedrijven zijn ook de bedrijfsuitkomsten over de jaren 1966/'67 en 1967/'68 bekend. Drie bedrijven liggen in het Oldambt en vier in de Noordelijke Bouwstreek.

In het navolgende is eerst enige aandacht geschonken aan de bedrijfsuitkomsten van de totale groep LEI-bedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek, zulks in vergelijking met de bedrijfsuitkomsten van LEI-bedrijven in andere landbouwgebieden.

Vervolgens wordt ingegaan op de resultaten van de studiebedrijven zowel per groep als per bedrijf afzonderlijk.

HOOFDSTUK I

DE BEDRIJFSUITKOMSTEN VAN LEI-AKKERBOUWBEDRIJVEN IN HET OLDAMBT EN NOORD-GRONINGEN, VERGELEKEN MET DIE IN ANDERE LANDBOUWGEBIEDEN

Het Oldambt en bepaalde delen van Noord-Groningen staan vanouds bekend als akkerbouwgebieden met een zeer uitgebreide graanteelt. De overheersende positie van granen in het bouwplan op de bedrijven in dit gebied is vooral een gevolg van de bodemgesteldheid. De zware en veelal kalkarme kleigronden zijn moeilijk bewerkbaar en mede daardoor vaak ongeschikt voor de teelt van elders goed renderende gewassen als poot-aardappelen, consumptieaardappelen en suikerbieten.

In het verleden werden op deze graanbedrijven goede bedrijfsuitkomsten behaald; enerzijds door de toentertijd relatief grote bedrijven en anderzijds door de doorgaans gunstige resultaten van de coöperatieve stroverwerkingsindustrie, die de gemaakte winst via de uitbetalingsprijs ten goede liet komen aan de leden-stroleveranciers. Door de verminderde rentabiliteit van de verwerking van stro tot karton, maar vooral door de algemene loon- en prijsontwikkeling zijn geleidelijk aan de bedrijfsuitkomsten van de graanbedrijven afgenomen, of althans beduidend achtergebleven bij de bedrijfsuitkomsten van akkerbouwbedrijven in andere landbouwgebieden.

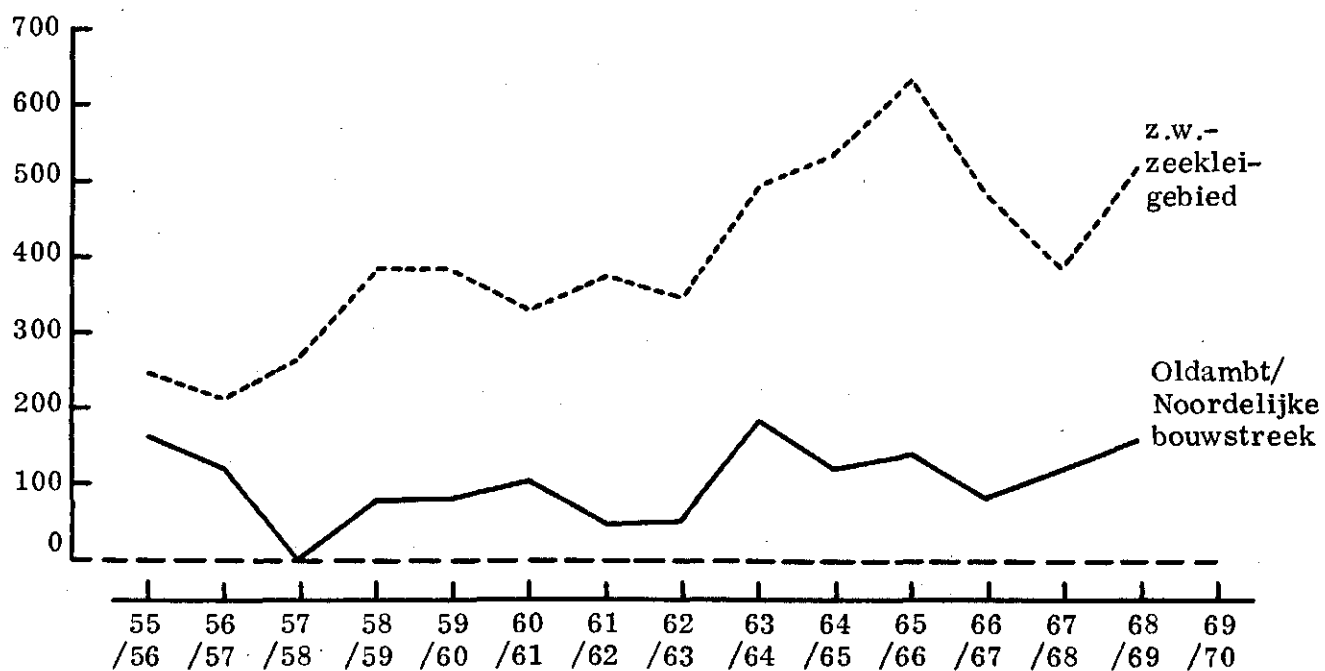
Een illustratie hiervan is in grafiek 1 gegeven. In deze grafiek is van groepen LEI-akkerbouwbedrijven in respectievelijk het zuidwestelijk kleigebied en het Oldambt/Noordelijke Bouwstreek het verloop in het netto-overschot per ha sedert 1955/'56 in beeld gebracht. De relatief verminderde rentabiliteit van de bedrijven in Groningen komt hierin nog niet volledig tot uiting, omdat hierbij marktprijzen voor stro zijn aangehouden. De teruggang in de uitbetalingsprijzen voor stro van de fabrieken wordt hierin niet weergegeven. Het netto-overschot op de Groningse bedrijven blijkt gemiddeld genomen weinig te zijn toegenomen in de loop der jaren. Daarentegen is in het zuidwestelijk kleigebied duidelijk sprake van verbetering van de bedrijfsuitkomsten. Deze verbetering werd vooral verkregen door een intensiever bodemgebruik, mogelijk gemaakt door de technische ontwikkeling welke gepaard ging met daarop aangepaste werkmethoden.

De bedrijven in het Oldambt en veel bedrijven in de Noordelijke Bouwstreek bleven vanwege de hoedanigheid van de grond aangewezen op een extensieve bedrijfsopzet met overwegend granen in het bouwplan. Hierdoor bleven de brutogeldopbrengsten per ha aanzienlijk beneden die van de bedrijven die door uitbreiding van de hakvruchtenteelt een intensiever bouwplan konden realiseren. Dit blijkt uit tabel 1 (zie blz. 8), waarin van enkele landbouwgebieden de gemiddelde bedrijfsuitkomsten over de periode 1965/'66 t/m 1969/'70 zijn vermeld.

Ten opzichte van het zuidwestelijk kleigebied behaalden de bedrijven

Grafiek 1. Netto-overschot per ha cultuurgrond
(3-jaarlijks voortschrijdend gemiddelde)

Gld/ha

Tabel 1. Gemiddelde bedrijfsuitkomsten van groepen akkerbouwbedrijven in enkele landbouwgebieden over 1965/'66 t/m 1969/'70 (gld/ha)

Groep LEI-bedrijven in de gebieden	Ha	Op breng- sten	Kosten		Netto over- schot	Arbeids- inkomen van de onder- nemer	Arbeids- inkomen van de onderne- mer per bedrijf
			bewer- kings- kosten	overige kosten			
Z. W.- kleigebied	40,0	2 811	1 330	951	2 281	530	31 400
Noordholl. droog- makerijen + IJsselmeer- polders	32,0	3 254	1 599	1 137	2 736	518	27 000
Noordelijk zeeklei- gebied	45,3	2 493	1 318	1 005	2 323	170	18 100
(w.o. Oldambt + Noordelijke Bouw- streek)	(48,6)	(2 291)	(1 220)	(960)	(2 180)	(111)	(17 200)

in het Oldambt en Noord-Groningen over genoemde periode ruim f 500,- lagere opbrengsten per ha; in vergelijking met de Noordhollandse droogmakerijen en IJsselmeerpolders waren de opbrengsten per ha zelfs meer dan f 900,- lager.

Evenals elders werden ook de bedrijven in Groningen de laatste jaren geconfronteerd met prijsstijgingen voor de diverse produktiemiddelen. Vooral de arbeidslonen stegen aanzienlijk. Door mechanisatie in combinatie met het toepassen van andere werkmethoden slaagde men erin de kostenstijging te beperken tot gemiddeld 5,5% per jaar. In het zuidwestelijk kleigebied bedroeg de kostenstijging over de laatste 5 jaar gemiddeld 6,4% per jaar. Mede hierdoor bleven de totale kosten op de bedrijven in het Oldambt en de Noord. Bouwstreek gemiddeld f 100,- per ha beneden het niveau van de bedrijven in het zuidwestelijk kleigebied en zelfs meer dan f 500,- beneden die van de Noordhollandse droogmakerijen + IJsselmeerpolders.

Aan een vergelijking van kosten en opbrengsten op basis van de bedrijfsoppervlakte kleven enige bezwaren, althans wanneer men aan de hand van deze cijfers de omvang en doelmatigheid van de produktie wil beoordelen. Een overwegend graanbedrijf heeft lagere geldopbrengsten per ha en als regel ook lagere kosten dan een bedrijf met veel hakvruchten in het bouwplan. Een betere vergelijking wordt verkregen indien de opbrengsten en vooral de bewerkingskosten worden uitgedrukt per 100 bewerkingseenheden. Bewerkingseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de omvang van de bewerking in diverse produktierichtingen en vormen, per bedrijf gesommeerd, een maatstaf voor de produktieomvang gezien vanuit de gezichtshoek van de bewerkingskosten.

In tabel 2 zijn voor de groepen in de onderscheiden landbouwgebieden de bewerkingskosten, het bewerkingsinkomen en het netto-overschot uitgedrukt in guldens per 100 bewerkingseenheden. Uit de tabel blijkt, dat gemiddeld genomen de bewerkingskosten per 100 bewerkingseenheden op de Groninger bedrijven slechts weinig afwijken van die op de bedrijven in de twee andere landbouwgebieden. De arbeidskosten zijn wat hoger, maar daar staan lagere loonwerkkosten tegenover.
(Tabel 2 zie blz. 10).

De hoogte van de werktuigkosten komt ongeveer overeen met die in de Noordhollandse droogmakerijen en IJsselmeerpolders. Op de bedrijven in het zuidwestelijk zeekleigebied zijn de werktuigkosten iets lager en mede door de lagere arbeidskosten ook de totale som van de bewerkingskosten.

Over het geheel genomen kan echter worden gesteld, dat de Groninger bedrijven in gelijke mate erin zijn geslaagd de bewerkingskosten af te stemmen op de produktie-omvang van het bedrijf, als de bedrijven in andere gebieden. Het probleem van minder goede bedrijfsuitkomsten ligt duidelijk aan de opbrengstzijde. Het bewerkingsinkomen (= totale opbrengsten verminderd met alle kosten behalve de bewerkingskosten) ligt per 100 bewerkingseenheden gemiddeld f 210,- tot 280,- beneden de niveaus van beide andere gebieden. De geringe mogelijkheden wat betreft de gewassenkeuze, alsmede het lagere produktieniveau van de grond (lagere kg-opbrengsten) kunnen hiervoor als de belangrijkste oorzaken worden aangewezen.

Tabel 2. Bewerkingskosten en bewerkingsinkomen per 100 bewerkingseenheden, gemiddeld over 1965/'66
t/m 1969/'70

Groep LEI-bedrijven in de gebieden	Bew. eenh. per ha	Gld. per 100 bewerkingseenheden					
		arbeid	loon- werk	werk- tuigen	totale bewer- kings- kosten	bewer- kings- inko- men	netto over- shot
Z.W.-kleigebied	141	433	276	239	948	1 323	325
Noordholl. droogm. + IJsselmeerpolders	151	510	269	280	1 059	1 391	332
Noordelijk zeekleigebied	127	538	231	267	1 035	1 158	123
(w.o. Oldambt + Noorde- lijke Bouwstreek)	121	(534)	(209)	(273)	(1 016)	(1 112)	(96)

De grond en het klimaat in deze gebieden zijn over het algemeen wel geschikt voor een goede grasgroei. Graslandexploitatie met melkveehouderij geeft tevens een gelijkmatiger verdeling van de arbeidsbehoefte over het gehele jaar dan een sterk op de graanteelt georiënteerd bouwplan. Op basis van kunstweide of tijdelijk grasland in het bouwplan kan de veehouderij een positieve invloed hebben op de bodemvruchtbaarheid. De bruto-opbrengsten per ha kunnen op een hoger niveau gebracht worden. De verwachting van een beter economisch perspectief bij de verdere ontwikkeling van het bedrijf leidde op de hier verder te behandelen studiebedrijven tot introductie van een rundveestapel onder handhaving van een gedeeltelijke akkerbouw exploitatie.

HOOFDSTUK II

RESULTATEN VAN STUDIEBEDRIJVEN DIE GEKOZEN HEBBEN VOOR EEN GEMENGDE BEDRIJFSOPZET (akkerbouw-rundveehouderij)

§ 1. Algemene opmerkingen

In de navolgende tabellen zijn de gemiddelde bedrijfsresultaten van de studiebedrijven weergegeven over de boekjaren 1966/'67 t/m 1970/'71. Ter oriëntatie zijn in de tabellen ook gemiddelde cijfers opgenomen van de groep LEI-bedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek. Omdat het hier alleen gaat om een globale vergelijking zijn alle LEI-bedrijven in deze beide gebieden opgenomen, dus ook bedrijven op betere of lichtere gronden met meer hakvruchten en bedrijven waarop (enig) vee wordt gehouden. De gegevens over de rundveehouderij op de studiebedrijven zijn vergeleken met die van de groep LEI-weidebedrijven in het Centraal weidegebied van Groningen.

De cijfers van de studiebedrijven over de boekjaren 1966/'67 en 1967/'68 hebben betrekking op gegevens van 5 bedrijven en over de boekjaren 1968/'69, 1969/'70 en 1970/'71 van 7 bedrijven (waaronder de eerste 5 bedrijven).

Door dit ongelijke aantal studiebedrijven in de verschillende jaren is enige voorzichtigheid geboden bij het beoordelen van de ontwikkeling in de gemiddelde bedrijfsuitkomsten van deze groep bedrijven. Bedrijven die meer dan 5 jaar geleden op de rundveehouderij zijn overgeschakeld zullen waarschijnlijk verder gevorderd zijn in een evenwichtige en doelmatige aanpassing aan de gewijzigde bedrijfsopzet dan bedrijven die de rundveehouderij pas enkele jaren geleden op hun bedrijf hebben geïntroduceerd.

§ 2. Verkaveling en grondgebruik

De studiebedrijven zijn alle gelegen op kleigrond en van een zodanige zwaarte of geaardheid dat er weinig mogelijkheden zijn voor de teelt van intensieve gewassen.

De verkaveling is op 3 bedrijven gunstig (ruilverkaveling), op 1 goed, op 1 redelijk en op 2 ongunstig (opstreckende heerd en langgerekt kavel).

Het bouwplan van deze bedrijven voor oogst 1970 is aangegeven in tabel 3 (zie blz. 13). Gemiddeld zijn de bedrijven ongeveer 60 ha groot maar de oppervlakte varieert per bedrijf van 38 ha tot 105 ha. Bedrijf nr. 6 was aanvankelijk 47 ha, maar is in 1970 verkleind tot 38 ha. Daarentegen is bedrijf nr. 3 in 1970 in oppervlakte toegenomen van 48 ha naar 65 ha.

Wat betreft de samenstelling van het bouwplan blijkt, dat de oppervlakte granen in de laatste drie jaar is terug gelopen van 57% naar 47% van de

Tabel 3. Bouwplan voor oogst 1970

Ha cul- tuur- grond	In % van cultuurgrond							di- ver- sen	totaal
	gra- nen	za- de- rij- en	peul- vruch- ten	sul- ker- bie- ten	aard- appe- len	gras- land			
Bedrijf No.: 1	67,5	51	4	-	4	-	22	19	100
" 2	105,8	60	-	4	-	-	36	-	100
" 3	65,0	50	5	-	11	-	31	3	100
" 4	46,4	53	5	-	17	-	25	-	100
" 5	49,8	35	10	-	19	-	36	-	100
" 6	37,8	44	-	-	-	11	45	-	100
" 7	43,9	38	15	-	11	-	35	1	100
Gemiddeld 1970	59,4	47	5	1	9	2	33	3	100
" 1969	60,3	50	6	1	7	4	29	3	100
" 1968	59,1	57	4	2	7	2	26	2	100
LEI-bedrijven 1970	52,4	52	7	2	9	9	17	4	100

totale bedrijfsoppervlakte. Hier tegenover staat een verdere uitbreiding van de oppervlakte grasland van 26% naar 33%. Tussen de bedrijven onderling varieert in 1970 de oppervlakte grasland van 22% tot 45%. Het grasland bestaat in overwegende mate uit kunstweide, die na 2 à 3 jaar weer wordt ondergeploegd. Men tracht met kunstweide, die waar mogelijk mee rouleert in het vruchtwisselingsschema, de bodemstructuur en -produktiviteit te verbeteren. Voor de nieuw in te zaaien kunstweide wordt op alle zeven bedrijven een graangewas als dekvrucht gebruikt. In de nazomer wordt deze nieuwe kunstweide nog één of meerdere malen afgeweid of ingekuild, althans wanneer de weersomstandigheden daarvoor gunstig zijn. De oude kunstweide gaat men zo laat mogelijk scheuren, om in de nazomer wanneer door natuurlijke omstandigheden de grasgroei terugloopt, samen met de nieuwe kunstweide verzekerd te zijn van een voldoende hoeveelheid gras. In het gescheurde grasland wordt als regel weer een graangewas geteeld, soms zaadbieten en in een enkel geval ook suikerbieten.

Zoals tabel 3 aangeeft is op de studiebedrijven de aardappelverbouw van geen betekenis; 1 bedrijf heeft vanwege het daarvoor beschikbaar hebben van een geschikt perceel in 1970 nog 4 ha aardappelen kunnen verbouwen.

§ 3. Arbeidsbezetting en arbeidsorganisatie

In tabel 4 (zie blz.15) zijn enkele gegevens opgenomen over de personeelsbezetting op de studiebedrijven met vergelijkende cijfers van de groep LEI-bedrijven uit hetzelfde gebied.

Op de studiebedrijven is de arbeidsbezetting per bedrijf gemiddeld ongeveer een halve arbeidskracht hoger dan op de LEI-bedrijven. Hierbij moet rekening worden gehouden met de gemiddeld grotere bedrijfsoppervlakte van de studiebedrijven, want uitgedrukt in man-landverhouding zijn de verschillen zeer gering. Gemiddeld over de 5 boekjaren bedraagt de personeelsbezetting op de studiebedrijven 1 man op 19,1 ha en op de LEI-bedrijven 1 man op 18,9 ha.

Uit de tabel blijkt verder, dat op beide groepen van bedrijven de personeelsbezetting in de loop der jaren is afgenomen; nl. van 1 man op ca. 17 ha naar 1 man op ruim 21 à 22 ha.

Het een en ander komt ook tot uiting in het aantal bewerkingseenheden per volwaardige arbeidskracht, dat van ca. 1900 eenheden in 1966/'67 is toegenomen tot ca. 2900 eenheden in 1970/'71.

Door introductie van melkvee hebben de studiebedrijven ongeveer een zelfde verhoging van de produktieomvang per man kunnen bereiken als de LEI-bedrijven. Vergeleken met 1966/'67 is op de studiebedrijven de produktieomvang per man in 1970/'71 gestegen met 55% en op de groep LEI-bedrijven (waaronder zich bedrijven bevinden met de mogelijkheden tot de verbouw van een grotere oppervlakte hakvruchten) met 51%. Voor beide groepen van bedrijven geldt, dat deze verhoging voor ongeveer de helft tot stand is gekomen door uitbreiding van de produktieomvang per bedrijf en voor de andere helft door vermindering van het aantal arbeidskrachten.

Tabel 4. Arbeidsbezetting

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Volw. arbeidskrachten						
Studiebedrijven	3,5	3,5	3,0	2,9	2,8	3,1
LEI-bedrijven	3,0	2,8	2,4	2,5	2,4	2,6
Ha/volw. arbeidskracht						
Studiebedrijven	16,9	17,1	19,7	20,8	21,2	19,1
LEI-bedrijven	16,7	16,5	19,2	20,4	21,8	18,9
Bewerkingseenheden/volwaardige arbeidskracht						
Studiebedrijven	1.837	2.175	2.464	2.774	2.847	2.419
LEI-bedrijven	1.977	2.131	2.368	2.827	2.978	2.456

Gegeven de geringe verschillen tussen beide groepen van bedrijven kunnen we vaststellen dat introductie van rundvee op deze akkerbouwbedrijven niet op voorhand behoeft te leiden tot uitbreiding, resp. relatief geringere vermindering van de personeelsbezetting. Wel zullen daarbij aanpassingen in de arbeidsorganisatie nodig zijn. Wanneer melkvee wordt gehouden ontstaat een constante vraag naar arbeid op alle dagen van het jaar. Daarin zal moeten worden voorzien door het vaste personeel. Voorts wordt men geconfronteerd met graslandverzorging en ruwvoederwinning in de zomermaanden; ook in de vanouds zeer drukke maanden augustus en september.

Op 4 van de 7 studiebedrijven wordt de graan- en zaadoogst verzorgd door de loonwerker of werktuigcoöperatie. Enkel een van hen zorgen zelf nog voor stroberging, omdat op hun bedrijf nog een stropers aanwezig is. Drie bedrijven oogsten zelf w.v. één in samenwerking met een bouwbedrijf. Verder blijkt dat de bedrijven die suikerbieten verbouwen het zaaien en oogsten van de bieten door de loonwerker laten verrichten. Ook voor de chemische onkruidbestrijding wordt in vrijwel alle gevallen de loonwerker ingeschakeld. Daarentegen houdt men de graslandverzorging en ruwvoederwinning in eigen hand en ook de grondbewerking in het voor- en najaar gebeurt onder normale omstandigheden door eigen mankracht met eigen machines.

§ 4. Bedrijfsgebouwen

Twee bedrijven beschikken over nieuwe bedrijfsgebouwen, die aangepast zijn aan de gemengde bedrijfsopzet. De overige 5 bedrijven hebben in de bestaande bedrijfsgebouwen een rundveestalling ingebouwd. De daarvoor gedane investeringen bleven over het algemeen beperkt tot f 16 000,- à f 20 000,-. Van 4 bedrijven is de stal ingericht als loop- resp. ligboxenstal met doorloopmelkstal. Op 3 bedrijven staan de koeien 's winters op een grupstal. Alle bedrijven beschikken over een melktank. Een bedrijf melkt 's zomers in het land. De overige melken 's zomers op stal, waarbij er één is die de koeien 's nachts op stal houdt. Er is tevens één bedrijf bij dat zomerstalvoeding toepast.

§ 5. Opbrengsten akkerbouwgewassen

Van de belangrijkste akkerbouwgewassen zijn de kg-opbrengsten per ha vermeld in tabel 5 (zie blz. 17), wederom met vergelijkende cijfers van de groep LEI-bedrijven in het gebied.

Het blijkt dat op de studiebedrijven de tarweopbrengsten dooreengenoemen 5% lager zijn dan op de groep LEI-bedrijven. Daarentegen zijn afgezien van jaarlijkse verschillen op de studiebedrijven, de haveropbrengsten 5% hoger. Gemiddeld over de 5 jaren ontlopen de gerstopbrengsten elkaar niet veel op beide groepen van bedrijven. Indien van de totaal op de bedrijven verbouwde hoeveelheid graan de indexcijfers van de kg-opbrengsten worden berekend, blijkt dat de studiebedrijven

Tabel 5. Kg-opbrengsten van de belangrijkste akkerbouwgewassen

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Tarwe						
Studiebedrijven	4 280	4 720	4 730	3 850	4 870	4 490
LEI-bedrijven	4 510	5 020	5 060	4 080	4 850	4 700
Indexcijfers 1)	(95)	(94)	(94)	(94)	(100)	(95)
Gerst						
Studiebedrijven	4 280	3 150	4 030	4 790	3 860	4 020
LEI-bedrijven	4 120	3 620	3 750	4 460	3 840	3 960
Indexcijfers 1)	(104)	(87)	(107)	(107)	(101)	(101)
Haver						
Studiebedrijven	4 230	5 260	4 980	4 170	4 690	4 670
LEI-bedrijven	4 620	5 110	4 720	4 190	3 880	4 500
Indexcijfers 1)	(92)	(103)	(106)	(100)	(121)	(105)
Granen totaal						
Indexcijfers 1)	(96)	(95)	(99)	(97)	(104)	(98)
Suikerbieten						
Studiebedrijven	40 900	41 700	46 100	46 660	35 800	42 200
LEI-bedrijven	38 200	41 800	45 200	44 900	36 200	41 300
Indexcijfers 1)	(107)	(100)	(102)	(104)	(99)	(102)
Bietenzaad						
Studiebedrijven	2 480	2 620	2 720	2 220	2 440	2 490
LEI-bedrijven	1 690	3 000	2 110	2 580	2 410	2 360
Indexcijfers 1)	(147)	(87)	(129)	(85)	(101)	(106)

1) Gemiddelde LEI-bedrijven = 100

Tabel 6. Opbrengstprijzen van enkele belangrijke akkerbouwprodukten (in gld. per 100/1 000 kg)

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Tarwe						
Studiebedrijven	35,45	35,80	35,50	37,45	38,60	36,55
LEI-bedrijven	35,80	36,10	35,10	37,20	39,40	36,70
Indexcijfers 1)	(99)	(99)	(101)	(101)	(98)	(100)
Gerst						
Studiebedrijven	32,25	31,10	30,60	33,60	33,20	32,15
LEI-bedrijven	30,60	30,50	31,10	32,65	33,45	31,65
Indexcijfers 1)	(105)	(102)	(98)	(103)	(99)	(101)
Haver						
Studiebedrijven	28,65	28,95	29,10	31,00	29,50	29,45
LEI-bedrijven	29,30	29,20	29,30	30,80	29,80	29,70
Indexcijfers 1)	(98)	(99)	(99)	(101)	(99)	(99)
Suikerbieten						
Studiebedrijven	74,15	60,80	57,80	67,10	70,40	66,00
LEI-bedrijven	74,60	63,90	59,80	67,40	70,90	67,30
Indexcijfers 1)	(99)	(95)	(97)	(100)	(99)	(98)
Bietenzaad						
Studiebedrijven	166,00	167,60	165,90	153,10	154,10	161,30
LEI-bedrijven	165,00	164,40	162,30	158,00	158,10	161,60
Indexcijfers 1)	(101)	(102)	(102)	(97)	(97)	(100)

1) LEI-bedrijven = 100

Tabel 7. Brutogetdopbrengsten van enkele belangrijke akkerbouwgewassen in gld. per ha (incl. bijprodukten)

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Tarwe						
Studiebedrijven	1 860	1 940	1 940	1 780	2 120	1 930
LEI-bedrijven	1 980	2 120	2 160	1 850	2 220	2 070
Indexcijfers 1)	(94)	(92)	(90)	(96)	(95)	(93)
Gerst						
Studiebedrijven	1 600	1 150	1 400	1 870	1 630	1 530
LEI-bedrijven	1 470	1 270	1 340	1 690	1 550	1 460
Indexcijfers 1)	(109)	(91)	(104)	(111)	(105)	(104)
Haver						
Studiebedrijven	1 500	1 750	1 690	1 530	1 610	1 620
LEI-bedrijven	1 650	1 730	1 610	1 550	1 530	1 610
Indexcijfers 1)	(91)	(101)	(105)	(99)	(105)	(100)
Suikerbieten						
Studiebedrijven	3 240	2 730	2 880	3 330	2 710	2 980
LEI-bedrijven	3 030	2 820	2 850	3 140	2 700	2 910
Indexcijfers 1)	(107)	(97)	(101)	(106)	(100)	(102)
Bietenzaad						
Studiebedrijven	4 150	4 420	4 510	3 420	3 800	4 060
LEI-bedrijven	4 770	4 950	3 490	4 080	3 640	4 190
Indexcijfers 1)	(87)	(89)	(129)	(84)	(104)	(98)

1) LEI-bedrijven = 100

gemiddeld over de vermelde 5 jaren 2% lagere kg-opbrengsten per ha hebben voortgebracht dan de LEI-bedrijven. De indexcijfers voor totaal granen zijn gewogen cijfers, waarbij per groep van bedrijven de jaarlijks verbouwde oppervlakte tarwe, gerst en haver als wegingsfactor is gehanteerd.

Blijkens de gegevens van tabel 5 zijn op de studiebedrijven in de loop der jaren de kg-opbrengsten per ha suikerbieten toegenomen, behalve in 1970 toen door extreme droogte in het voorjaar vele percelen een slechte stand vertoonden of zelfs geheel dreigden te mislukken. Ook op de groep LEI-bedrijven is een zelfde ontwikkeling van het opbrengstniveau waarneembaar. De jaren 1967, 1968 en 1969 zijn, gelet op de weersomstandigheden goede bietenjaren geweest, maar ook de verbeterde produktie-technieken (precisiezaad, chemische onkruidbestrijding e.d.) hebben ongetwijfeld bijgedragen tot verhoging van de bietenopbrengsten per ha.

In vergelijking met de groep LEI-bedrijven waren op de studiebedrijven gemiddeld over 5 jaren de kg-opbrengsten van suikerbieten 2% hoger en van zaadbieten 6%.

Uit de cijfers in tabel 5 blijkt (nog) niet dat van granen hogere opbrengsten mogen worden verwacht indien kunstweide in het bouwplan wordt opgenomen. Om de bodemstructuur van het gehele bedrijf te verbeteren is daarvoor een periode van 3 à 5 jaar ook te kort. Immers indien 30% van de bedrijfsoppervlakte als 3-jarige kunstweide wordt gebruikt, duurt het 10 jaar voordat elk perceel eenmaal als kunstweide heeft gelegen.

In de tabellen 6 en 7 (zie blz. 18 en 19) zijn ten slotte nog de gemiddelde opbrengstprijzen en de brutogeldopbrengsten per ha vermeld. Wat de opbrengstprijzen van de produkten betreffen constateren we tussen de studiebedrijven en de groep LEI-bedrijven geen duidelijke verschillen. Per gewas vertonen de brutogeldopbrengsten per ha het beeld van iets lagere tarweopbrengsten op de studiebedrijven, ongeveer gelijke opbrengsten van haver en iets hogere opbrengsten van gerst en suikerbieten.

Gezien de aard van de verschillen zijn hieraan geen conclusies te verbinden.

§ 6. Resultaten rundveehouderij

In de volgende tabellen zijn de gegevens over de rundveehouderij op de studiebedrijven vergeleken met die van de groep LEI-weidebedrijven in het Centraal weidegebied van Groningen.

Het aantal melkkoeien op de studiebedrijven varieerde in 1970 van 20 tot 54 stuks. Gemiddeld werden op deze bedrijven bijna 35 melkkoeien gehouden. Deze aantallen komen ongeveer overeen met die op de groep LEI-weidebedrijven. Het blijkt, dat de veedichtheid (grootveeëenheden per ha grasland + voedergewassen) op de studiebedrijven beduidend hoger is dan op de LEI-weidebedrijven. In vergelijking met een zuiver weidebedrijf is op een gemengd bedrijf vaak een hogere veebezetting per ha grasland mogelijk; enerzijds omdat bijprodukten van het akkerbouwge-deelte een bijdrage kunnen leveren tot versteviging van de ruwvoerpo-

Tabel 8. Veebezetting

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Melkkoeien per bedrijf						
Studiebedrijven	27,4	27,7	28,4	32,3	34,7	30,1
Centraal weidegebied	30,3	29,4	32,9	37,9	37,9	33,7
Melkkoeien per ha grasland + voedergewassen						
Studiebedrijven	1,45	1,66	1,76	1,79	1,90	1,71
Centraal weidegebied	1,36	1,44	1,45	1,55	1,55	1,47
Grootveeëenheden per ha grasland + voedergewassen						
Studiebedrijven	2,42	2,59	2,57	2,58	2,53	2,54
Centraal weidegebied	2,02	2,10	2,12	2,14	2,14	2,10
Grootveeëenheden per melkkoe						
Studiebedrijven	1,67	1,56	1,46	1,44	1,33	1,49
Centraal weidegebied	1,48	1,46	1,46	1,38	1,38	1,43

Tabel 9. Produktiegegevens

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Melkproduktie per koe (kg)						
Studiebedrijven	4 703	4 987	4 649	4 887	4 954	4 836
Centraal weidegebied	4 348	4 383	4 387	4 527	4 654	4 460
Melkproduktie per ha grasland + voedergewassen						
Studiebedrijven	6 820	8 280	8 180	8 750	9 400	8 290
Centraal weidegebied	5 910	6 310	6 360	7 010	7 200	6 560
Percentage vet						
Studiebedrijven	3,99	3,99	4,08	4,01	4,00	4,01
Centraal weidegebied	4,00	4,04	4,04	4,05	4,07	4,04
Melkvet per koe						
Studiebedrijven	188	199	190	196	198	194
Centraal weidegebied	174	177	177	183	189	180
Melkprijs per 100 kg						
Studiebedrijven	38,30	37,50	39,50	39,20	41,10	39,10
Centraal weidegebied	38,00	37,90	38,90	39,30	41,50	39,10

Tabel 10. Resultaten per melkkoe

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Studiebedrijven						
Melkgeld	1 796	1 874	1 835	1 918	2 035	1 892
Omzet + aanwas	596	550	611	583	521	572
Overige opbrengsten	102	29	21	13	76	48
Totaal opbrengsten	2 494	2 453	2 467	2 514	2 632	2 512
Bijkomende voerkosten	788	705	737	799	860	778
Opbrengst minus voerkosten	1 706	1 748	1 730	1 715	1 772	1 734
Centraal weidegebied						
Melkgeld	1 653	1 666	1 707	1 768	1 935	1 746
Omzet + aanwas	489	466	536	498	475	493
Overige opbrengsten	90	111	87	62	61	82
Totaal opbrengsten	2 232	2 242	2 330	2 328	2 471	2 321
Bijkomende voerkosten	545	539	568	650	691	599
Opbrengst minus voerkosten	1 687	1 703	1 762	1 678	1 780	1 722

Tabel 11. Opbrengst minus voerkosten per ha grasland en voedergewassen

	1966/'67	1967/'68	1968/'69	1969/'70	1970/'71	Gemiddeld
Studiebedrijven	2 620	3 170	3 140	3 160	3 207	3 060
Kleiweidegebied (weidebedrijven)	2 296	2 400	2 508	2 591	2 711	2 500
Noordelijk Kleigebied, droogmakerijen + IJsselmeerpolders (gemengde bedrijven)	2 577	2 833	3 119	2 898	3 040	2 910

sitie en anderzijds omdat nieuw onder dekvrucht ingezaaide kunstweide in de nazomer beschikbaar komt voor beweiding.

De studiebedrijven hebben in de beginjaren veel jongvee aangehouden, zulks in verband met de kwalitatieve opbouw van de melkveestapel. Sedert 1968/'69 is de verhouding jongvee-melkkoeien ongeveer gelijk aan die op de LEI-bedrijven in het Centraal weidegebied.

Dat ook op akkerbouwbedrijven die gedeeltelijk overschakelen op de rundveehouderij goede produkties per dier zijn te behalen, blijkt uit tabel 9 (zie blz.22). Gemiddeld over 5 jaar en ook voor elk jaar afzonderlijk ligt de melkproduktie per koe op de studiebedrijven beduidend boven die van de LEI-bedrijven in het Centraal weidegebied. Hieruit blijkt, dat bedrijven die overschakelen op de melkveehouderij of die de melkveestapel drastisch uitbreiden niet op voorhand met z.g. aanloopmoeilijkheden behoeven te kampen. Op sommige andere bedrijven manifesteren de aanloopmoeilijkheden zich in een sterke verlaging van de melkproduktie per koe, doordat voor een snelle uitbreiding van de melkveestapel zoveel mogelijk jongvee wordt aangehouden en van selectie nauwelijks of geen sprake is. Op de groep studiebedrijven heeft het probleem van een lage of lagere melkproduktie per koe zich kennelijk niet voorgedaan. In 1970/'71 varieerde op deze bedrijven de melkproduktie van 4250 tot 5410 kg per koe. Een hoge melkproduktie per koe, gevoegd bij een hoge veebezetting per ha leidde op de studiebedrijven tot een melkproduktie per ha grasland en voedergewassen die gemiddeld 26% boven het niveau van de weidebedrijven ligt. Welke financiële resultaten dit heeft opgeleverd is aangegeven in de tabellen 10 en 11 (zie blz.23 en 24).

In tabel 10 zijn van beide groepen bedrijven de opbrengsten en bijkomende voerkosten uitgedrukt in guldens per melkkoe. Door een hogere melkproduktie en door het houden van relatief meer jongvee, resp. mestvee, is op de studiebedrijven de brutogeldopbrengst gemiddeld f 191,- per koe hoger dan op de weidebedrijven. Daartegenover staan echter ook hogere bijkomende voerkosten. De hogere voerkosten hebben vooral betrekking op hogere ruwvoerkosten (45%), maar ook op hogere krachtvoerkosten (20%). De hogere opbrengsten overtreffen nog juist de hogere voerkosten, zodat het saldo opbrengst minus voerkosten per koe op beide groepen van bedrijven ongeveer gelijk uitkomt. Bij een ongeveer gelijk saldo per koe komen de studiebedrijven door de hogere veedichtheid op een saldo dat ongeveer f 560,- per ha hoger ligt dan op de LEI-bedrijven.

In vergelijking met de gemengde bedrijven in het noordelijke kleigebied, droogmakerijen en IJsselmeerpolders werd gemiddeld een f 150,- per ha hoger saldo behaald (tabel 11).

Op grond van de gegevens in de tabellen 9, 10 en 11 kan worden gesteld dat met het houden van melkvee op akkerbouwbedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek gunstige resultaten kunnen worden behaald. Gelet op de hoge veedichtheid is de grond geschikt voor graslandgebruik en om in korte tijd een hoge produktieve veestapel op te bouwen behoort zeker ook tot de reële mogelijkheden.

§ 7. De gemiddelde bedrijfsresultaten van de studiebedrijven

De studiebedrijven zijn er in geslaagd behoorlijke opbrengsten van de rundveehouderij te behalen. Gemiddeld over de 5 jaren bedroeg de geldopbrengst van 1 ha grasland (na aftrek van de bijkomende voerkosten) f 3 060,-. Dat is f 1 130,- meer dan van 1 ha tarwe en f 80,- meer dan van 1 ha suikerbieten.

Door het houden van rundvee kan dus de totale geldopbrengst van het bedrijf worden verhoogd, althans wanneer grasland in de plaats komt van gewassen als granen, peulvruchten en diverse handelsgewassen.

Aan verhoging van de geldopbrengsten heeft men echter niets als ook de kosten in gelijke mate mee omhoog gaan. Belangrijk voor het bedrijfsresultaat is dus het niveau waarop de kosten zich bewegen bij een gemengde bedrijfsopzet. Daarover geeft tabel 12 (zie blz. 27) nadere informatie.

In deze tabel is van de groep studiebedrijven een overzicht gegeven van de kosten, opbrengsten en bedrijfsuitkomsten over de boekjaren 1966/'67 t/m 1970/'71. Ter vergelijking zijn tevens de cijfers opgenomen van de groep LEI-bedrijven in het Oldambt en Noordelijke Bouwstreek. De vergelijking gaat enigszins mank, omdat de studiebedrijven gemiddeld + 10 ha groter zijn dan de LEI-bedrijven. Indien het ene grote studiebedrijf van 105 ha buiten het gemiddelde wordt gelaten, daalt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van 59,6 ha naar 50,4 ha. De gemiddelde opbrengsten over 5 jaar stijgen dan met f 24,- per ha, de kosten met f 54,- per ha en dientengevolge daalt het netto-overschot met f 30,- naar f 144,- per ha. De bewerkingskosten nemen toe met f 46,- per ha. Een en ander blijkt uit tabel 13 (zie blz. 28), waarin een samenvatting is gegeven van de bedrijfsresultaten over de periode 1966/'67 t/m 1970/'71.

Wanneer, zoals in tabel 13 is gebeurd, de bijkomende voerkosten in mindering worden gebracht op zowel de opbrengsten als de totale kosten ontstaat op de studiebedrijven een kostenbeeld dat vrijwel overeenkomt met het gemiddelde beeld van de LEI-bedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek. Het bedrijfsresultaat is (bij de zelfde oppervlakte van + 50 ha) vrijwel gelijk. We kunnen bij dit gemiddelde resultaat dus alleen constateren dat deze studiebedrijven op moeilijke akkerbouwgronden in bedrijfsresultaat niet zijn achtergebleven bij het algemene niveau in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek. De opbrengsten liggen na aftrek van de bijkomende voerkosten op de studiebedrijven op een iets hoger niveau, maar de totale kosten ook. De hogere kosten zijn niet een gevolg van hogere bewerkingskosten; op basis van een gelijke bedrijfsoppervlakte zijn die op beide groepen van bedrijven vrijwel aan elkaar gelijk.

Blijkbaar is men door aanpassingen in de bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie wel in staat deze kostenpost op een verantwoord niveau te houden. Het zijn ook niet de kosten voor grond en gebouwen, hoewel hierbij opgemerkt moet worden dat deze berekend zijn op basis van pacht. De reële lasten van de eigenaar voor grond en gebouwen komen hierin niet volledig tot uiting.

Het zijn vooral de overige kosten die toenemen. Onder deze kostenpost

Tabel 12. Resultaten gehele bedrijf in gld. per ha

	Studiebedrijven						LEI-bedrijven					
	1966/'67	'67/'68	'68/'69	'69/'70	1970/'71	Gem.	1966/'67	'67/'68	'68/'69	'69/'70	1970/'71	Gem.
Ha cultuurgrond	59,2	59,9	59,1	60,3	59,6	59,6	50,2	46,2	46,1	50,9	52,4	49,2
Opbrengsten	2384	2667	2713	2836	3038	2728	2207	2329	2322	2677	2687	2444
Kosten												
Arbeidskosten	656	662	640	649	748	671	617	668	666	667	783	680
Werk door derden	182	182	220	251	292	225	253	257	249	280	288	265
Werktuigkosten	341	303	318	336	352	330	315	305	329	367	389	341
Bewerkingskosten	1179	1147	1178	1236	1392	1226	1185	1230	1244	1314	1460	1286
Veevoer	314	321	359	450	529	395	108	132	178	189	232	168
Meststoffen	208	213	214	243	231	222	180	188	193	201	203	193
Pacht + geb. kosten	287	316	328	346	354	326	295	307	317	337	354	322
Zaaizaad + pootgoed	91	113	109	116	119	110	117	132	113	120	122	121
Overige kosten	250	287	252	281	303	275	187	204	208	265	268	226
Totale kosten	2329	2397	2440	2672	2928	2554	2072	2193	2253	2426	2639	2316
Netto-overschot	55	270	273	164	110	174	135	136	69	251	48	128
Arbeidsinkomen van de boer	213	426	474	377	366	371	347	398	350	529	405	406
Arbeidsinkomen van de boer/bedrijf	15300	25000	31400	22600	24700	23800	16400	18500	15800	26400	20000	19400
Arbeidsinkomen/volw. arbeidskracht	11800	15700	18800	17100	19300	16500	12500	14200	14300	19500	17400	15600

Tabel 13. Gemiddelde bedrijfsresultaten over de periode 1966/'67 t/m 1970/'71 in gld./ha

	Studiebedrijven	LEI-bedrijven
Oppervlakte cultuurgrond	59,6 (50,4) 1)	49,2
Opbrengsten (na aftrek van de bijkomende voerkosten)	2 333 (2 357)	2 276
Kosten		
Arbeidskosten	671 (691)	680
Werk door derden	225 (260)	265
Werktuigkosten	330 (321)	341
Bewerkingskosten	1 226 (1 272)	1 286
Zaaizaad en pootgoed	110 (112)	121
Meststoffen	222 (213)	193
Pacht + gebouwenkosten	326 (329)	322
Overige kosten	275 (287)	226
Sub-totaal	933 (941)	862
Totale kosten	2 159 (2 213)	2 148
Netto-overschot	174 (144)	128
Arbeidsinkomen van de boer	371 (354)	406
Arbeidsinkomen van de boer/ bedrijf	23 800 (19 000)	19 400
Arbeidsinkomen/volw.arb. kracht	16 500 (15 600)	15 600

1) Excl. het grote studiebedrijf van 105 ha

zijn onder meer opgenomen de directe kosten voor het rundvee, zoals fokverenigings-, dekgeld-, veearts- en rentekosten vee. Deze kosten heeft men bij exploitatie als zuiver akkerbouwbedrijf niet.

Op grond van deze gemiddelde resultaten kan men dus stellen dat door introductie van de melkveehouderij het arbeidsinkomen van de ondernemer op deze studiebedrijven niet boven het gemiddelde van de totale groep LEI-bedrijven is uitgekomen.

Uit de gegevens van tabel 13 omtrent het netto-overschot en het arbeidsinkomen van de boer valt af te leiden dat het berekend loon van de boer op de 6 studiebedrijven van gemiddeld 50,4 ha f 10 580,- bedraagt (gemiddeld 1966/'67 t/m 1970/'71).

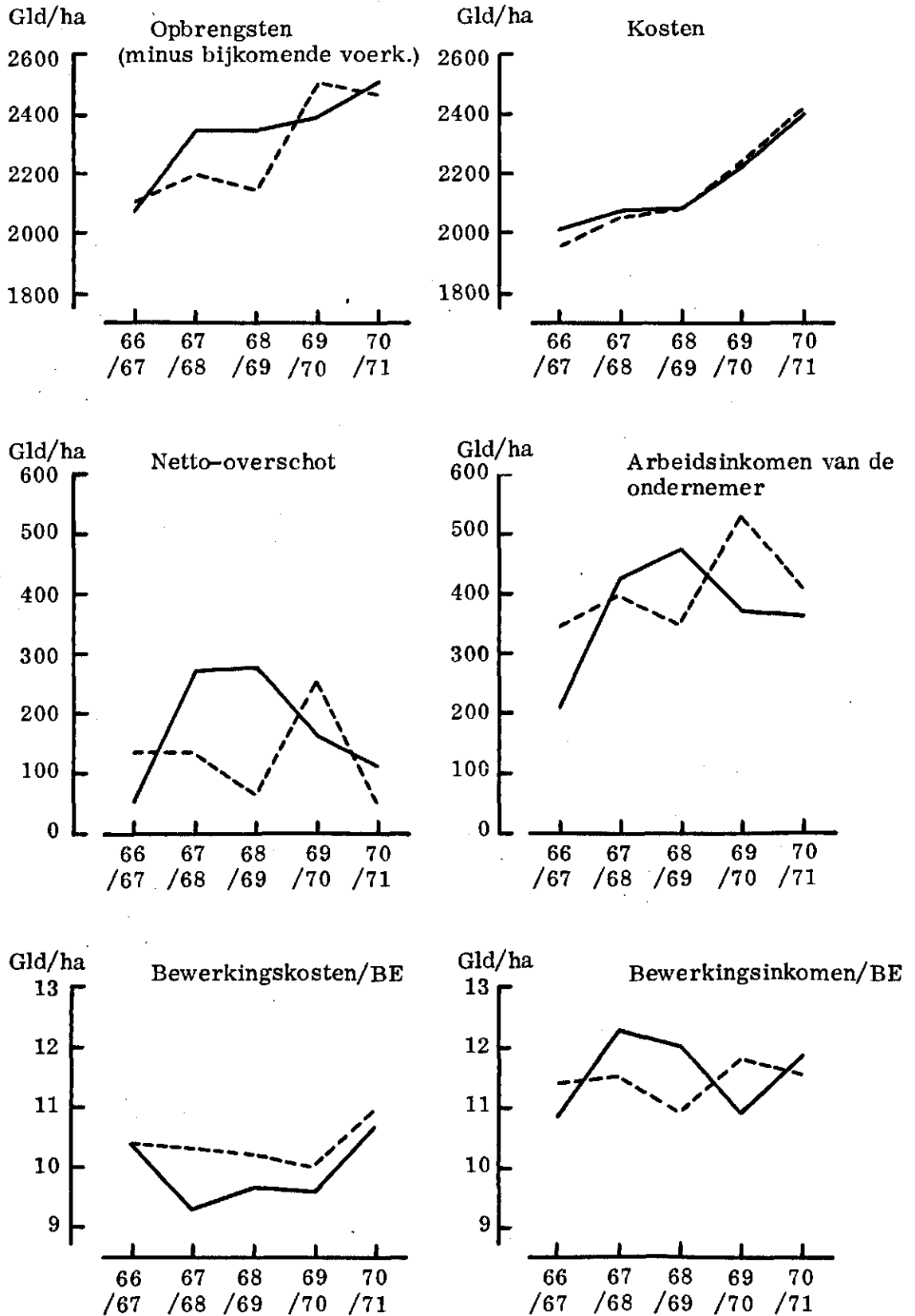
Op de LEI-bedrijven van gemiddeld 49,2 ha is dit f 13 678,-. Vertaald in arbeidsuren betekent dit dat het aantal opgegeven uren voor handarbeid van de boer op de studiebedrijven gemiddeld ca. 600 minder is dan op de LEI-bedrijven. Dit is op zichzelf een opmerkelijk verschijnsel. Door de introductie van melkvee zou men verder een hoger aantal arbeidsuren van de boer verwachten i.v.m. de regelmatigere verdeling van de arbeidsbehoefte over het jaar. Uit het voorgaande lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de geschapen werkgelegenheid op de studiebedrijven in het algemeen te veel door vreemde arbeidskrachten is ingenomen om bij te dragen tot het arbeidsinkomen van de boer. Behalve o.a. aanpassingsproblemen bij de nieuwe en andere werkuitvoering kan ook de omstandigheid dat zeker op 2 (van 6) studiebedrijven de boer in deze jaren nogal zwaar bezet was met landbouworganisatorische nevenwerkzaamheden hier een rol spelen.

Het voorgaande heeft betrekking op de gemiddelde uitkomsten over de periode 1966/'67 t/m 1970/'71. In deze periode is het merendeel van de studiebedrijven gestart met rundveehouderij van enige betekenis. Belangrijk is daarom ook na te gaan hoe het verloop van de bedrijfsresultaten in deze 5 jaren is geweest. Hiervan is in grafiek 2 een illustratie gegeven. Bij het beoordelen van het verloop is enige voorzichtigheid geboden, omdat de gegevens van de boekjaren 1966/'67 en 1967/'68 betrekking hebben op 5 studiebedrijven en die van de volgende drie boekjaren op 7 bedrijven.

De opbrengsten vertonen op beide groepen van bedrijven van jaar tot jaar geen gelijk verloop. Waren in 1966/'67 de opbrengsten op de studiebedrijven lager, in 1967/'68 gingen deze aanzienlijk omhoog en kwamen zowel in 1967/'68 als in 1968/'69 ver boven het niveau van de LEI-bedrijven te liggen. Het jaar daarop waren het weer de LEI-bedrijven die hogere opbrengsten behaalden. Over het algemeen was 1969/'70 voor de akkerbouw een gunstig jaar met hoge kg-opbrengsten en goede prijzen voor een aantal produkten. De studiebedrijven hebben hier blijkbaar minder van kunnen profiteren, gezien de geringe stijging van de gemiddelde opbrengsten. Het laatste jaar (boekjaar 1970/'71) constateren we op de studiebedrijven een verdere stijging van de opbrengsten en op de LEI-bedrijven een daling.

Aanvankelijk werkten de studiebedrijven met hogere kosten per ha, maar sedert 1967/'68 wijken ze op dit punt weinig meer af van de groep LEI-bedrijven. Uit de figuur blijkt, dat de kosten sedert 1968 op beide groepen van bedrijven onrustbarend zijn gestegen.

Grafiek 2. Het verloop in de bedrijfsresultaten

— = studiebedrijven
 - - - = LEI-bedrijven

Als gevolg van het grillig verloop in de opbrengsten vertoont ook het netto-overschot jaarlijks grote verschillen. Na het eerste jaar zag het ernaar uit dat de studiebedrijven duidelijk betere resultaten gingen boeken dan de LEI-bedrijven. In boekjaar 1969/'70 echter was de stijging van de opbrengsten niet voldoende om de kostenstijging geheel te dekken, zodat toen met lagere bedrijfsuitkomsten genoeg moest worden genomen. De LEI-bedrijven behaalden toen duidelijk betere bedrijfsuitkomsten. Ook in 1970/'71 was de stijging van de opbrengsten niet voldoende om de sterke kostenstijging op te vangen, hetgeen tot lagere bedrijfsuitkomsten leidde.

§ 8. De resultaten per studiebedrijf

Voor het beantwoorden van de vraag of introductie van de rundveehouderij op akkerbouwbedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek een kans van slagen heeft, kan niet volstaan worden met het vermelden van de gemiddelde bedrijfsuitkomsten van de groep studiebedrijven. Daarvoor is het noodzakelijk de resultaten van de individuele bedrijven te beoordelen. In de navolgende tabellen is dan ook per bedrijf een overzicht gegeven van de belangrijkste bedrijfsgegevens. De cijfers hebben betrekking op het gemiddelde van de boekjaren 1968/'69, 1969/'70 en 1970/'71. De bedrijven zijn gerangschikt naar de hoogte van het netto-overschot per ha. Gemiddeld over de drie boekjaren hebben de bedrijven het volgende netto-overschot per ha behaald:

Bedrijf No.	1	2	3	4	5	6	7
Netto-overschot/ha	639	389	241	83	36	-54	-56

Binnen de groep studiebedrijven loopt het netto-overschot per ha zeer ver uiteen. Tussen bedrijf nr. 1 en nr. 7 constateren we een verschil van bijna f 700,- per ha. Dat is voor een bedrijf van 50 ha een totaal bedrag van ongeveer f 35 000,-!!

Over de resultaten van de rundveehouderij op de studiebedrijven geeft tabel 14 (zie blz.32) nadere informatie. De tabel toont grote verschillen tussen de bedrijven onderling, zowel voor wat betreft de veebezetting per ha als voor de financiële resultaten.

Van een duidelijk verband met het behaalde netto-overschot is echter nauwelijks sprake. Zo is b.v. het saldo opbrengst minus voerkosten per ha grasland en voedergewassen op de bedrijven 1 en 6 vrijwel aan elkaar gelijk. Wel is er verschil in de opbrengsten en voerkosten afzonderlijk. Bedrijf nr. 6 heeft door een hoge veebezetting per ha gemiddeld f 478,- hogere opbrengsten per ha behaald, maar dit voordeel ging weer verloren door hogere bijkomende voerkosten. Bedrijf nr. 5 heeft door een relatief hoge veebezetting per ha en een zeer hoge post omzet en aanwas (incl. het hier ook aanwezige mestvee), de hoogste opbrengsten geboekt. Hier tegenover stonden ook de hoogste bijkomende voerkosten, maar die overtroffen toch niet de hogere opbrengsten. Ook de overige

Tabel 14. Gemiddelde gegevens rundveehouderij over de jaren 1968/'69 t/m 1970/'71

Bedrijf No.	1	2	3	4	5	6	7	Gem.
Ha grasland in % van cult.gr.	21	34	33	22	28	34	30	29
Melkkoeien/ha grasland en voedergewassen	1,70	1,48	1,85	2,24	2,53	2,04	1,19	1,86
Grootveeëenheden/melkoe	1,27	1,55	1,35	1,27	1,78	1,13	1,40	1,39
Melkproduktie/koe	4616	5158	5158	5031	4641	4613	4592	4830
Melkprijs	39,5	39,5	40,3	40,6	38,3	40,0	41,2	39,9
<hr/>								
Resultaten per ha grasland en voedergewassen								
Melkgeld	3094	3009	3867	4572	4483	3747	2255	3575
Omzet en aanwas + overige	862	1024	1018	1089	2209	687	861	1107
Totaal opbrengsten	3956	4033	4885	5661	6692	4434	3116	4682
Bijkomende voerkosten	1010	1119	1414	2391	2605	1468	798	1544
Opbrengst minus voerkosten	2946	2914	3471	3270	4087	2966	2318	3138
Direct toegerekende kosten (zaaizaad, kunstmest, fok- en controlevereniging, dek- geld, rente e.d.)	759	854	746	1021	1113	870	513	838
Saldo	2187	2060	2725	2249	2974	2096	1805	2300

Tabel 15. Gemiddelde opbrengsten van de akkerbouwgewassen van de jaren 1968/'69 t/m 1970/'71

Bedrijf No.	1	2	3	4	5	6	7	Gem.
Bouwland in % van cult.gr.	79	66	67	78	72	66	70	71
Opbrengst granen per ha graangewas	2 002	2 037	1 995	1 993	1 446	1 747	1 707	1 847
<hr/>								
Opbrengsten per ha marktbaar gewas								
Granen	1 537	1 916	1 254	1 304	915	1 160	1 180	1 324
Suikerbieten	99	14	709	542	592	0	381	334
Overige gewassen	240	112	323	470	238	896	412	384
Totaal	1 876	2 042	2 286	2 316	1 745	2 056	1 973	2 042
Direct toegerekende kosten (zaaizaad, pootgoed, kunstmest, rente e.d.)	248	324	263	390	328	446	339	334
Saldo	1 628	1 718	2 023	1 926	1 417	1 610	1 634	1 708

Tabel 16. Resultaten per bedrijf in gld. per ha cultuurgrond, gemiddeld over de jaren 1968/'69 t/m 1970/'71

Bedrijf No.	1	2	3	4	5	6	7	Gem.
Saldo akkerbouw	1 283	1 130	1 351	1 497	1 024	1 073	1 131	1 213
Saldo rundvee	463	728	905	563	824	714	585	683
Overige opbrengsten	149	7	6	55	15	24	30	41
Totaal	1 895	1 865	2 262	2 115	1 863	1 811	1 746	1 937
Arbeidskosten	428	600	997	652	611	674	790	679
Werktuigkosten	347	377	322	428	271	364	238	335
Werd door derden	83	53	129	370	400	360	387	255
Totaal bewerkingskosten	858	1 030	1 448	1 450	1 282	1 398	1 415	1 269
Pacht + gebouwenkosten	304	323	409	408	381	304	269	343
Overige niet toegerekende kosten	94	123	164	174	164	163	118	143
Totaal niet toegerekende kosten	1 256	1 476	2 021	2 032	1 827	1 865	1 802	1 755
Netto-overschot	639	389	241	83	36	-54	-56	182

direct toegerekende kosten waren op dit bedrijf het hoogst. Indien dit bedrag van de post opbrengst minus voerkosten wordt afgetrokken, blijkt bedrijf nr. 5 een saldo per ha grasland + voedergewassen over te houden dat nog f 674,- boven het gemiddelde van de gehele groep ligt. Op basis van het saldo per ha grasland en voedergewassen heeft bedrijf nr. 5 het beste resultaat geboekt. Op bedrijf nr. 7 is door een in verhouding tot de andere bedrijven lage veebezetting per ha, het saldo het laagst, nl. f 1 805,- per ha grasland + voedergewassen.

Gesteld kan worden dat alle 7 studiebedrijven erin zijn geslaagd - de een wat meer, de ander wat minder - redelijk goede directe resultaten van de rundveehouderij te behalen. Gemiddeld behaalden ze een saldo opbrengst minus voerkosten per ha grasland en voedergewassen van f 3 138,-. De gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw in het Noordelijke Kleigebied, droogmakerijen en IJsselmeerpolders behaalden over de zelfde periode een saldo van f 3 019,-.

De opbrengsten van de akkerbouwgewassen op de studiebedrijven zijn vermeld in tabel 15 (zie blz. 33). Een en ander is uitgedrukt in guldens per ha graangewas en per ha marktbaar gewas.

Tussen de studiebedrijven constateren we, evenals bij de rundveehouderij, ook verschillen in de hoogte van de geldopbrengsten van akkerbouwgewassen. Ook hier is een verband met de hoogte van het netto-overschot per ha moeilijk te leggen. Zo heeft bedrijf nr. 1 het hoogste netto-overschot per ha, maar op één na de laagste geldopbrengst per ha marktbaar gewas.

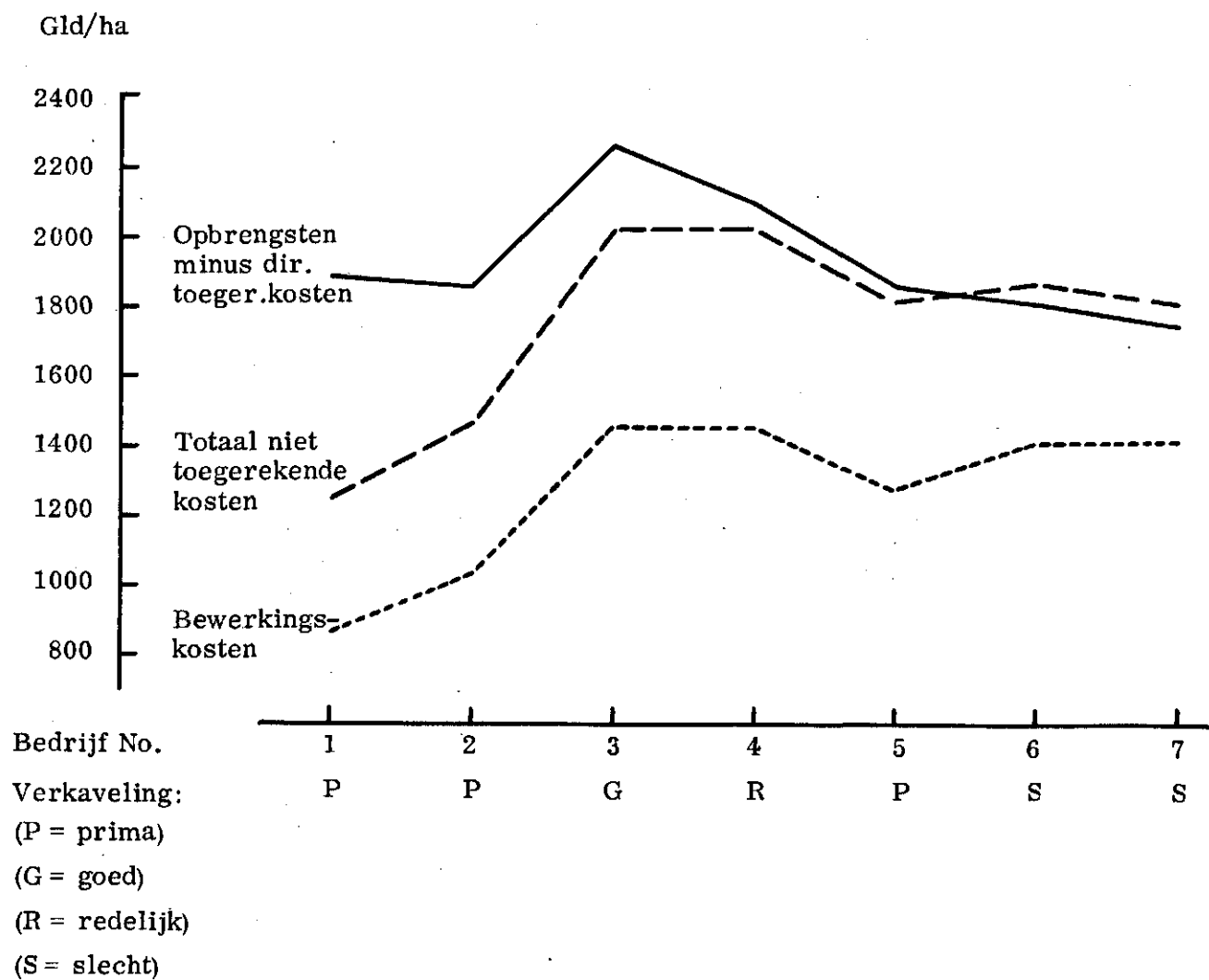
Na aftrek van de direct toegerekende kosten hebben de bedrijven 1, 6 en 7 vrijwel een gelijk saldo. Het hoogste saldo werd behaald door bedrijf nr. 3, vooral door een relatief grotere oppervlakte suikerbieten en lage direct toegerekende kosten.

In tabel 16 (zie blz. 34) is een overzicht gegeven van de z.g. niet toegerekende kosten, zoals bewerkingskosten, pacht, gebouwenkosten en overige kosten. De cijfers in deze tabel leren ons meer over de verschillen in het netto-overschot. Het blijkt dat op de bedrijven met lage bedrijfsuitkomsten de bewerkingskosten hoger zijn. Opvallend zijn wel de hogere loonwerkkosten. Bij nadere analyse blijkt dat deze loonwerkkosten vooral betrekking hebben op werkzaamheden ten behoeve van de akkerbouw, zoals sproeien, zaaien van diverse gewassen, maaidorsen, persen en bieten rooien.

Een ander punt, wat niet uit de tabel blijkt, is dat de hoogte van de bewerkingskosten en dus ook de hoogte van het netto-overschot samenvalt met de verkavelingstoestand van het bedrijf.

Zo hebben de bedrijven 1 en 2 een prima verkaveling (ruilverkaveling). Op bedrijf nr. 3 kan de verkaveling gunstig genoemd worden en op bedrijf nr. 4 redelijk. Op bedrijf nr. 5 laat de verkaveling ook weinig te wensen over (ruilverkaveling), maar de grond is op dit bedrijf van matige kwaliteit, althans voor de teelt van akkerbouwgewassen. Het saldo van de marktbaar gewassen is op dit bedrijf het laagst, nl. f 1 417,- per ha marktbaar gewas. Daarentegen komt, zoals reeds vermeld, dit bedrijf met het hoogste saldo voor de rundveehouderij uit de bus, nl. f 2 974,- per ha grasland en voedergewassen. Gegeven deze cijfers liggen er voor

Grafiek 3. Illustratie van de opbrengsten en de niet direct toegerekende kosten op de studiebedrijven

bedrijf nr. 5 gunstige perspectieven in een verdere uitbreiding van de rundveehouderij. In de praktijk wordt daar ook naar gestreefd. Het percentage grasland is sedert 1968 toegenomen van 21 naar 36 in 1970.

Op de bedrijven 6 en 7 is de verkaveling zonder meer slecht (langgerekte kavel en opstreckende heerd).

In grafiek 3 is de relatie tussen resp. het saldo van de akkerbouw + rundveehouderij, de niet direct toegerekende kosten en de verkavelingstoestand van de bedrijven in beeld gebracht. Een en ander geeft een aanwijzing, dat introductie van de rundveehouderij op akkerbouwbedrijven met een slechte verkaveling minder kansen van slagen heeft. Blijkens de gegevens uit de voorgaande tabellen is het wel mogelijk goede directe resultaten van de rundveehouderij te behalen, maar de ongunstige verkaveling staat blijkbaar een doelmatige arbeidsorganisatie in de weg.

Gelet op het geringe aantal bedrijven kan dit niet meer dan een aanwijzing, een voorzichtige conclusie zijn. Enerzijds kunnen ook andere, niet cijfermatig aan te geven factoren in het geding zijn, die (toevallig) de samenhang tussen de bedrijfsuitkomsten en de verkavelingstoestand hebben versterkt. Anderzijds is het niet uitgesloten dat ook bij exploitatie als zuiver akkerbouw de samenhang aanwezig is en derhalve weinig of niets met het houden van rundvee te maken heeft. Nader onderzoek op een groter aantal bedrijven zou hierin meer duidelijkheid kunnen brengen.

SAMENVATTING

Dit rapport bevat een verslag van de bedrijfsresultaten op een 7-tal studiebedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek. Het zijn bedrijven die een aantal jaren terug een begin hebben gemaakt met de melkveehouderij en daartoe een deel van de bedrijfsoppervlakte in grasland, resp. kunstweide hebben gelegd. Een gemengde bedrijfsopzet dus.

Vermeld zijn de resultaten over een periode van 5 jaren, nl. de boekjaren 1966/'67 en 1967/'68 (van 5 bedrijven) en de boekjaren 1968/'69, 1969/'70 en 1970/'71 (van 7 bedrijven).

1. Gebleken is, dat op deze studiebedrijven met het onderdeel rundveehouderij goede resultaten zijn behaald. De melkproduktie per koe lag op een hoog niveau (gemiddeld over de 5 jaren ruim 4800 kg per koe). Het saldo opbrengst minus voerkosten per ha voedergewas overtreft die van de gemengde- en weidebedrijven in andere gebieden. Gemiddeld bedroeg dit saldo op de studiebedrijven f 3 060,-, op de gemengde bedrijven in het Noordelijk kleigebied, droogmakerijen en IJsselmeerpolders f 2 910,- en op de weidebedrijven in het Centraal weidegebied van Groningen ruim f 2 500,-
2. Ook indien binnen de groep studiebedrijven het saldo van de rundveehouderij wordt vergeleken met het saldo van de akkerbouwgewassen, blijken de gunstige resultaten van de rundveehouderij. Gemiddeld bedroeg over de laatste drie boekjaren het saldo opbrengsten rundvee minus directe kosten op de studiebedrijven f 2 300,-. Dat is f 600,- meer dan het saldo van 1 ha akkerbouwgewas op deze bedrijven. Tussen de 7 bedrijven onderling varieerde deze saldo-verhoging van f 170,- tot ruim f 1 500,- per ha. Met het houden van rundvee zijn dus duidelijk hogere geldopbrengsten per ha te behalen dan bij exploitatie als zuiver akkerbouwbedrijf met een extensief bouwplan.
3. Over de periode 1966/'67 t/m 1970/'71 was het arbeidsinkomen van de ondernemer op de groep studiebedrijven gemiddeld f 4 400,- hoger dan op de groep LEI-bedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek. Dit hoger arbeidsinkomen van de ondernemer is echter voor een belangrijk deel een gevolg van de gemiddeld grotere bedrijfsoppervlakte van de studiebedrijven. Indien wordt uitgegaan van een ongeveer gelijke bedrijfsoppervlakte is het arbeidsinkomen van de ondernemer op beide groepen van bedrijven vrijwel aan elkaar gelijk. Op deze studiebedrijven met moeilijke akkerbouwgronden is door introductie van de melkveehouderij het arbeidsinkomen van de ondernemer niet achter gebleven bij het algemeen inkomensniveau van de landbouwbedrijven in het Oldambt en de Noordelijke Bouwstreek. Het opmerkelijke feit doet zich voor dat het aantal opgegeven arbeidsuren van de boer op de studiebedrijven gemiddeld ca. 600 uren per jaar lager ligt dan op de LEI-bedrijven in het algemeen. De conclusie lijkt

gerechtvaardigd dat de geschapen werkgelegenheid op de studiebedrijven in het algemeen te veel is ingenomen door vreemde arbeidskrachten om te kunnen bijdragen in het arbeidsinkomen van de boer.

4. Tussen de studiebedrijven constateren we grote verschillen in bedrijfsuitkomsten. Over een periode van 3 jaren bedraagt het verschil in netto-overschot tussen het bedrijf met de beste uitkomsten en het bedrijf met de slechtste, bijna f 700,- per ha!

Uit een globale vergelijking blijkt, dat de geconstateerde verschillen in het netto-overschot op de studiebedrijven voor een belangrijk deel samenvallen met de verschillen in de verkavelingstoestand van de bedrijven. De twee bedrijven met de beste resultaten hebben een prima verkaveling. Op de bedrijven met een negatief netto-overschot is de verkaveling zonder meer slecht.

Op de onderhavige studiebedrijven gaat een slechte verkaveling niet in de eerste plaats samen met lagere opbrengsten, maar vooral met hogere kosten en wel met name hogere bewerkingskosten.

Op de vraag in hoeverre op een slecht verkaveld bedrijf deze hogere kosten verband houden met de rundveehouderij, kan op grond van het geringe aantal bedrijven geen bindende uitspraak worden gedaan.

Daarvoor is een uitgebreider onderzoek noodzakelijk.